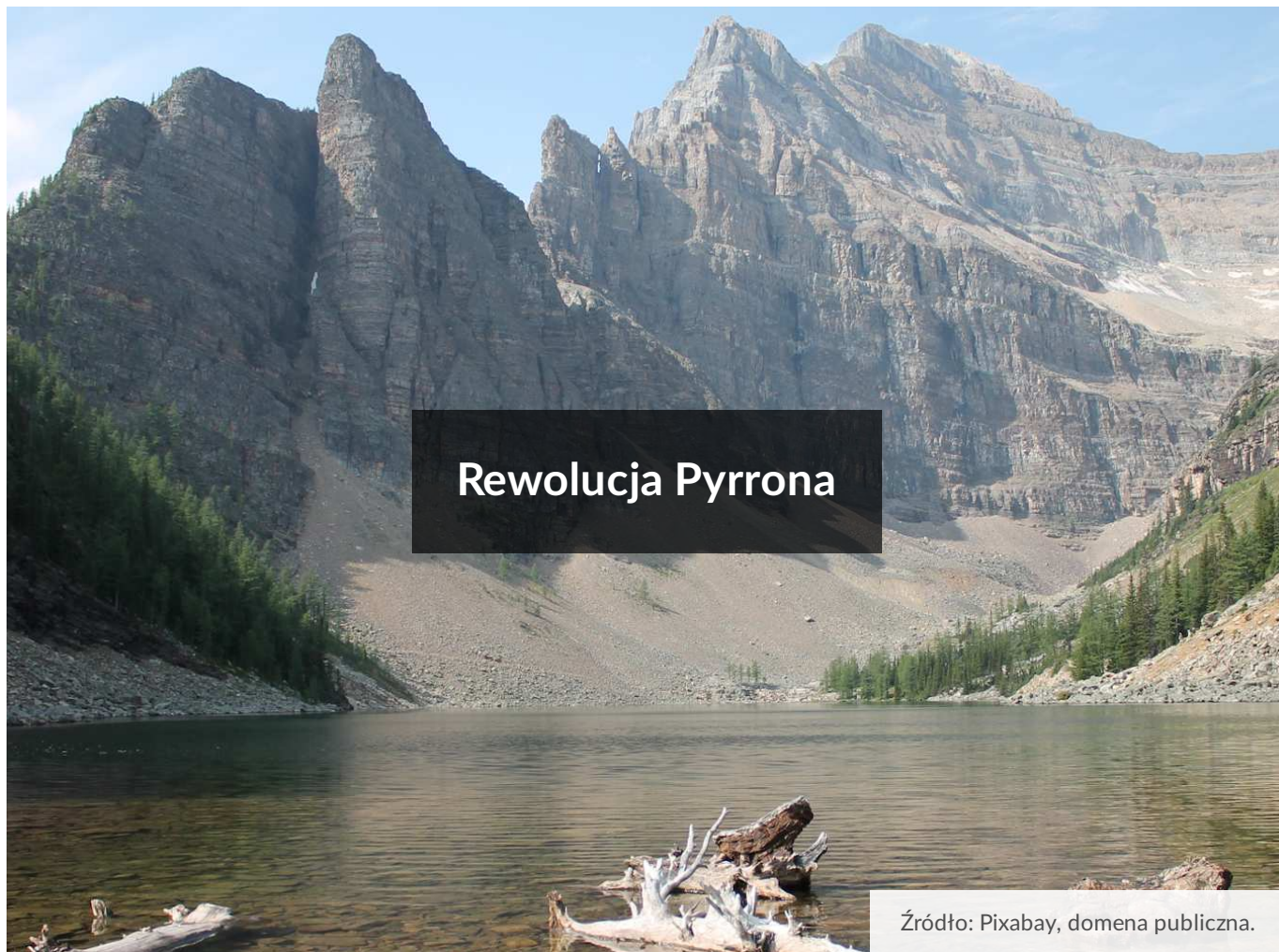

Rewolucja Pyrrona

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Rewolucja Pyrrona

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy zastanawialiście się kiedyś, w jaki sposób w rozwoju filozofii dochodzi do wielkich rewolucji? Oczywiście jest niezbędne, aby filozof miał wycucie nagłych, głębokich przemian społecznych – musi przecież nadążać za duchem swych czasów. Ale czy wystarczy przenikliwość myśliciela, aby proponowana przez niego rewolucja się powiodła? Oczywiście, że nie.

Było już wielu „rewolucjonistów”, którzy nikogo za sobą nie pociągnęli. O sukcesie działań danego myśliciela świadczy bowiem nie tylko świadomość zachodzących zmian społecznych, politycznych i kulturowych, ale także – dawanie na nie odpowiedzi, które będą satysfakcjonowały ludzi mu współczesnych. I na tym polegał sukces Pyrrona.

Twoje cele

- Uporządkujesz swoją wiedzę na temat sceptycyzmu.
- Utrwalisz wiedzę z zakresu filozofii sceptyków.
- Przeanalizujesz argumenty Pyrrona przeczące możliwości poznania świata i tworzeniu nauki.
- Porównasz argumenty za i przeciw wobec sceptycznego pojmowania rzeczywistości.

Przeczytaj

Przypomnij sobie z lekcji historii przemiany, jakie w antycznej Grecji zaszły w IV w. p.n.e. Rozważ także, jakie szkoły filozoficzne z tego okresu są ci już znane.

Kontekst historyczny i filozoficzny

IV w. p.n.e. był dla Greków czasem szczególnym. Ich świat się zmienił. Od bitwy pod Cheroneą (338 r. p.n.e.), gdy ulegli naporowi wojsk macedońskich, przemiany kulturowe, społeczne i polityczne przybrały na sile. Greckie polis, podporządkowane woli macedońskich władców – najpierw Filipa, później Aleksandra – z czasem stały się tylko jedną z prowincji wielkiego imperium. Nie ma przesady w stwierdzeniu, że był to kres greckiej niezależności i faktyczny koniec suwerennych greckich państweczek. W takiej sytuacji homogeniczna dotąd grecka kultura, przekonana o swej cywilizacyjnej wyższości, musiała się otworzyć na wpływy obce. Przeminął okres kultury helleńskiej, a nowa epoka, ze względu na swój eklektyczny charakter, nazwana zostanie w przyszłości kulturą hellenistyczną.

Bitwa pod Cheroneą, ilustracja z podręcznika do historii Edmunda Olliera wydanego w 1882 r.

Źródło: domena publiczna.

W tym czasie grecka filozofia była już głęboko zróżnicowana. Potrafiła tworzyć wielkie systemy filozoficzne, które obejmowały wszelkie płaszczyzny ludzkiego namysłu i dostarczały pełnego, spójnego obrazu rzeczywistości.

Uprawianiem filozofii w sposób fachowy zajmowało się kilka ważnych szkół i ruchów filozoficznych. Istniała już platońska Akademia i arystotelesowski Likejon, które uznać można za antyczne uniwersytety, na których kształciła się intelektualna elita. Oprócz nich do głosu dochodziły także inne ruchy filozoficzne, m.in. sofisci, których ruch nieco już przebrzmiał, oraz cynicy, którzy za ideał życia uważali redukcję potrzeb i dóbr do minimum.

Byli też hedoniści, tworzący nurt dalece zróżnicowany. Arystyp i jego następcy głosili, że jedynym sensem ludzkiego życia jest doznawanie przyjemności, a więc za życie cnotliwe można uznać tylko takie, w którym człowiek nie szczędzi sobie rozkoszy. Z kolei

epikurejczycy reprezentowali hedonizm nieco bardziej umiarkowany – zgadzali się, że przyjemność jest jedynym sensem życia, jednak nawoływali, aby czerpać ją tylko z rozsądnego zaspokajania podstawowych potrzeb. Życie hulaszcze bowiem prędzej czy później prowadzi do różnych przykrości, a więc przestaje sprawiać przyjemność.

Stoicy natomiast mniemali, że najlepszą postawą, jaką można przyjąć względem życia, jest wycofanie się z przeżywania wszelkich emocji i rezygnacja z całej sfery uczuciowej. Dopiero dzięki wycofaniu się w głąb siebie i niezależności od świata zewnętrznego możemy osiągnąć szczęście.

Przypomnij sobie główne założenia sceptycyzmu. Rozważ, jaką rolę odgrywały jego twierdzenia wśród różnych szkół filozoficznych, istniejących w epoce hellenistycznej.

Pyrron z Elidy i jego rewolucja

Dopiero poznanie kontekstu historycznego epoki, z ówczesną mnogością filozoficznych rozwiązań, pozwala w pełni zrozumieć, na czym polegała rewolucja Pyrrona.

On pierwszy sprawił, że Grek, któremu towarzyszyło poczucie zagubienia w nowych realiach społeczno-politycznych, poczuł potrzebę nowego, odmiennego niż dotychczasowy, światopoglądu.

Dzięki nowym ruchom filozoficznym mógł go oczywiście mieć, jednak w tym miejscu pojawia się problem: jeśli mamy do wyboru tyle różnych, wzajemnie sprzecznych i wykluczających się rozwiązań, to na jakiej podstawie stwierdzić, które z nich jest prawdziwe?

Antyhedonizm platoński czy hedonizm? Jeśli hedonizm, to cyrenajski czy epikurejski? Naturalizm cyników czy antynaturalizm platoników? To tylko niektóre pytania, jakie można zadać, a przecież – w zależności od konkretnego zagadnienia i przy wielości ruchów filozoficznych – można je mnożyć w nieskończoność.

Jak widać zatem, „dogmatycy” (bo tak sceptycy będą nazywać przedstawicieli innych ruchów, którzy bronią swoich „dogmatów”) spierają się nieustannie, każdy z nich traktuje swoje stanowisko w każdej kwestii jako ostateczne i niepodważalne, natomiast po której stronie jest racja – nie ma pewności.

W takiej sytuacji zachowawczy i zdystansowany Pyrron mógł dać tylko jedną odpowiedź: tu nikt nie ma racji. Czy też dokładniej, aby samemu nie brzmieć jak „dogmatyk” pewien

wyższości swoich przekonań: nigdy nie możemy stwierdzić, kto w danej sytuacji ma rację w czymkolwiek.

Gdyby rewolucję Pyrrona zawrzeć w jednym haśle, brzmiałoby ono: „Nie orzekajmy o niczym”. W mniemaniu inicjatora ruchu usunięcie niezgodności między poszczególnymi ludzkimi poglądami nie jest możliwe. Podobnie nie jesteśmy w stanie osiągnąć wiedzy pewnej, niezaprzeczalnej, a więc takiej, co do której nie ma żadnych wątpliwości. Właśnie te dwa przekonania towarzyszyły całemu ruchowi sceptyków, którego przedstawiciele zawsze gromadzili ogół możliwych doświadczeń względem danego przedmiotu czy zagadnienia, aby potem, zamiast wyciągać z nich wnioski, zawieszać wszelki osąd.

Przypomnij sobie głównych przedstawicieli filozoficznego sceptycyzmu. Rozważ, na czym polegały różnice między pyrronizmem, akademizmem czy neosceptycyzmem.

Znaczenie rewolucji Pyrrona

Wyobraźmy sobie teraz ostatnią i najdłuższą epokę greckiej filozofii, w której dominują trzy główne nurty: [stoicyzm](#), [epikureizm](#) i właśnie sceptycyzm. One wszystkie, w obliczu nowej sytuacji społeczno-politycznej, przybierają podobną postawę. Głoszą [ataraksję](#), a więc dystans, duchową niezależność względem świata i wydarzeń, jakie mają na nim miejsce.

Stoicyzm i sceptycyzm podnoszą również postulat [apatii](#), a więc nieodczuwania żadnych emocji w stosunku do tego, co nas spotyka. Pod tym względem umiarkowany hedonizm epikurejski przyzwala jedynie na cieszenie się drobnymi przyjemnościami, z dala od życia społecznego i politycznych zawirowań. Sceptycyzm dodaje tu jeszcze trzeci postulat – postulat [afazji](#), a więc wspomnianego już nieorzekania o niczym.

Oryginalność postawy, jaką przyjął ruch zapoczątkowany przez Pyrrona, przejawia się w tym, że nie tylko neguje ona możliwość jakiegokolwiek aktu poznawczego i wyciągania z niego racjonalnych wniosków, lecz także konsekwentnie i bez pardonów podważa wyniki, do jakich pod tym względem dochodzą dogmatycy.

Jako że Epikur wyłożył wszelkie tezy doktryny, która jego imieniu zawdzięcza swoją nazwę, sceptycy poświęcali raczej mało wysiłku atakowaniu twierdzeń epikurejczyków. Inaczej było z ruchem stoickim, którego przedstawiciele z uporem powtarzali, że ich twierdzenia mają charakter czysto racjonalny, a zatem każde z nich da się racjonalnie udowodnić. Największe intelektualne spory zachodziły więc między sceptycyzmem a stoicyzmem.

Sceptycyzm nie okazał się nurtem jednorodnym. Sam Pyrron nie miał zamiaru tworzyć zwartej szkoły filozoficznej, gdyż do jej powstania niezbędne jest wyłożenie głównych

dogmatów, a te – jak wiemy – są w tym ruchu niemożliwe. Sceptycyzm był więc bardziej filozoficzną postawą, opartą na głównych założeniach, niż szkołą filozoficzną. Stąd jego różnorodność, jak i przemiany, które przechodził na przestrzeni antyku.

Dlatego też możemy w jego obrębie wyróżnić **pyrronizm**, a więc naukę inicjatora i jego bezpośrednich uczniów, **akademizm**, a zatem tę odmianę sceptycyzmu, która z czasem opanowała platońską Akademię, a nawet **neosceptycyzm**, zwłaszcza w wydaniu rzymskim, który zasadniczo nic nowego nie wniósł do filozoficznych rozważań ruchu, lecz jedynie porządkował jego dorobek, w szczególności filozoficzne argumenty.

A czym sceptycyzm jest dzisiaj? W znaczeniu potocznym jest oczywiście wyrażaniem braku przekonania co do pewnej idei, planu czy koncepcji. Natomiast jego filozoficzne znaczenie wcale się nie zatarło, choć oczywiście trudno byłoby wskazać przedstawiciela sceptycyzmu w jego klasycznym, antycznym ujęciu.

Za współczesną reinterpretację sceptycyzmu można uznać chociażby **falsyfikacjonizm**. Jego reminiscencje są obecne we wszelkich postawach filozoficznych, które głoszą potrzebę nieustannej weryfikacji stawianych twierdzeń albo uważają za słuszne, aby weryfikować daną tezę poprzez skupienie się na próbach jej podważenia zamiast na usilnym jej udowadnianiu. Zatem rewolucja, jaką zainicjował Pyrron, wywierała i wciąż wywiera wpływ na historię filozofii.

Słownik:

afazja

(gr. ἀφασία – niemówienie, nieorzekanie) cecha typowa dla filozofii sceptycznej, polegająca na tym, że nie wyraża się opinii w żadnej kwestii, każdorazowo zawieszając osąd

apatia

(gr. ἀπάθεια, *apateia* – nieodczuwanie, nieodczuwalność) cecha typowa dla nurtów filozoficznych epoki hellenistycznej, zwłaszcza dla stoicyzmu i sceptycyzmu, polegająca na tym, że nie odczuwa się żadnych emocji i uczuć, dzięki czemu zachowuje się duchową niezależność względem świata

ataraksja

(gr. ἀταραξία – niewzruszenie, niewzruszoność) cecha typowa dla nurtów filozoficznych epoki hellenistycznej, zwłaszcza dla stoicyzmu i sceptycyzmu, polegająca na tym, że zachowuje się niewzruszoność względem otaczającego nas świata, tzn. względem wydarzeń, które mają miejsce; oznaka duchowej niezależności człowieka

epikureizm

jeden z trzech głównych nurtów filozofii okresu hellenistycznego, zainicjowany przez Epikura z Samos. W myśl tej doktryny w życiu powinniśmy zaspokajać tylko naturalne potrzeby, niezbędne dla naszego życia i tylko z nich czerpać przyjemność (tzw. hedonizm umiarkowany). Epikur nauczał w swoim ogrodzie, do którego mógł wstąpić każdy przechodzień, aby nieco odpocząć, napić się wody i brać udział w przyjemnych, intelektualnych pogadankach

falsyfikacjonizm

stanowisko filozoficzne w epistemologii i filozofii nauki, wedle którego udowodnienie tezy, przekonania czy poglądu powinno polegać na nieudanej próbie ich obalenia (falsyfikacji); w falsyfikacjonizmie warunkowo przyjmujemy daną hipotezę za prawdziwą tak długo, jak długo nie uda się jej obalić czy zastąpić nową, proponującą lepszy, bardziej trafny opis danego zjawiska

sceptyczny

określenie czegoś typowego dla filozofii sceptycznej

sceptyczny

potoczne określenie osoby czy postawy nieufnej i zdystansowanej, niedowierzającej jakiemuś stwierdzeniu, idei, przekonaniu, założeniu, planowi itp.

stoicyzm

jeden z trzech głównych nurtów filozofii okresu hellenistycznego, zainicjowany przez Zenona z Kitium; system filozoficzny głoszący atomizm i zasadę niewzruszoności – nieodczuwania żadnych emocji, życie zdystansowane do spraw bieżących i wyobcowane; Zenon z racji tego, iż nie był Ateńczykiem, nie mógł nabyć w mieście budynków do stworzenia własnej szkoły, toteż wykładał w bramie prowadzącej do miasta, „bramie malowanej”, od której pochodzi nazwa nurtu.(gr. ἡ στοὰ ἡ ποικίλη, *he stoa he poikile*)

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią poniższej prezentacji multimedialnej. Przeanalizuj sceptyczne tropy udowadniające względność spostrzeżeń. Zastanów się nad własnymi przykładami każdego z nich. Rozważ także sceptyczne argumenty dotyczące tego, że niemożliwe jest wyciągnięcie obiektywnych wniosków z empirycznych spostrzeżeń.

Polecenie 2

Jeszcze raz przeanalizuj dziesięć tropów sceptyków. Zastanów się, czy osiągnięcie jakiegokolwiek wiedzy w ogóle wydaje ci się możliwe. Swoją odpowiedź uzasadnij.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Własnymi słowami wyjaśnij, na czym polega różnica pomiędzy określeniami „sceptyczny” a „sceptyczny”.

Ćwiczenie 2

Poniżej znajdują się twierdzenia dotyczące stosunku sceptyków do innych szkół filozoficznych. Wskaż zdania prawdziwe.

- ☐ Sceptycy bardziej skupiali się na atakowaniu stoików niż epikurejczyków.
- ☐ „Dogmatycy” byli przedstawicielami sceptycyzmu, którym udało się zawrzeć twierdzenia nurtu w postaci dogmatów o niemożliwości poznania rzeczywistości.
- ☐ Sceptycy nazywali swoich przeciwników „dogmatykami”.
- ☐ Stoicyzm i sceptycyzm łączyły pojęcia apatii (nieodczuwania emocji) i ataraksji (niewzruszoności względem świata zewnętrznego).
- ☐ Sceptycy stworzyli jednolity ruch filozoficzny, aby lepiej zwalczać stoicyzm i epikureizm.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj odpowiednich przedstawicieli do konkretnego nurtu sceptycyzmu.

pyrronizm

Karneades z Cyreny

Pyrron z Elidy

Sekstus Empiryk

akademizm

Ainezydem z Knossos

Arkezylaos z Pitane

Tymon z Fliuntu

neosceptycyzm

Ćwiczenie 4

W poniższej tabeli znajdują się informacje na temat sceptycyzmu antycznego. Wskaż, które są prawdziwe, a które fałszywe.

	prawda	fałsz
Inicjatorem ruchu był Pyrron, stąd jego nazwa „pyrronizm”.	☐	☐
Duch sceptycyzmu zawitał z czasem na platoński Likejon.	☐	☐
Sceptycyzm stał się zwartym i jednorodnym ruchem filozoficznym.	☐	☐
Sceptycyzm wyrażał trzy postulaty: afazji, ataraksji i apatii.	☐	☐
Sceptycyzm, obok epikureizmu i stoicyzmu, należał do trzech głównych nurtów filozoficznych epoki hellenistycznej.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Ułóż imiona przedstawicieli sceptycyzmu antycznego w kolejności od najstarszego do najmłodszego.

Arkezylaos z Pitane

Tymon z Fliuntu

Sekstus Empiryk

Pyrron z Elidy

Karneades z Cyreny

Ćwiczenie 6

Epikur z Samos - domena publiczna, **Zenon z Kition** - Jeremy Weate; Wikimedia Commons; CC BY 2.0,
Diogenes z Synopy - domena publiczna

Ćwiczenie 7

Połącz greckie terminy z ich polskimi odpowiednikami.

Ataraksja:

niewzruszenie, zachowywanie
duchowej niezależności.

Apatia:

niewrażliwość, nieodczuwanie emocji
względem otaczającego nas świata.

Afazja:

nieorzekanie o niczym, niewyciąganie
ostatecznych wniosków na temat
rzeczy i zjawisk.

Ćwiczenie 8

Własnymi słowami odpowiedz, dlaczego przegrana Greków pod Cheroneą wpłynęła na rozwój antycznej filozofii.

Ćwiczenie 9

Własnymi słowami wyjaśnij, na czym polega *regres ad infinitum*.

Ćwiczenie 10

Wśród tropów sceptyków pojawia się także taki, w myśl którego konkretną rzecz postrzegamy zupełnie odmiennie innymi zmysłami. Zaproponuj własny, oryginalny przykład takiego tropu.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Rewolucja Pyrrona

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

X. Tropysceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii. Uczeń:

- 1) wyjaśnia na wybranych przykładach, na czym polega względność spostrzeżeń;
- 2) identyfikuje na wybranych przykładach regres, błędne koło oraz arbitralność w uzasadnieniu;
- 3) rozważa problem, czy jest możliwe usunięcie niezgodności poglądów między ludźmi;
- 4) analizuje pytanie „czy osiągnięcie wiedzy jest możliwe?” oraz w jego kontekście rekonstruuje epistemologiczny spór między dogmatyzmem a sceptycyzmem.

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

1. Filozofia starożytna. Uczeń opanowuje następujące treści nauczania zawarte w podstawie programowej do filozofii zakresu podstawowego:

6) tropysceptyczne jako ponadczasowe wyzwanie dla epistemologii (punkt X);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Uporządkujesz swoją wiedzę na temat sceptycyzmu.
- Utrwalisz wiedzę z zakresu filozofii sceptyków.
- Przeanalizujesz argumenty Pyrrona przeczące możliwości poznania świata i tworzeniu nauki.
- Porównasz argumenty za i przeciw wobec sceptycznego pojmowania rzeczywistości.

Cele operacyjne. Uczeń:

- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- podejmuje rzetelną dyskusję filozoficzną oraz formułuje w niej jasne i uzasadnione stanowisko.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.
2. Rozmowa kierowana. Nauczyciel, odwołując się do wcześniejszej wiedzy uczniów z historii filozofii oraz historii świata starożytnego, pyta uczestników zajęć o różnorodność szkół i kierunków filozoficznych w starożytnej Grecji. Zadaje również pytanie, które pojawia się we wprowadzeniu do e-materiału: *W jaki sposób w rozwoju filozofii dochodzi do wielkich rewolucji?*

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z treścią zakładki „Przeczytaj”. Weryfikują wiadomości, które pojawiły się we wcześniejszej dyskusji. Nauczyciel pyta o różnicę między określeniami *sceptycki* i *sceptyczny* – wspólne wyjaśnienie terminów.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Prezentacja multimedialna”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania:
 1. *Po zapoznaniu się z treścią schematu interaktywnego przeanalizuj sceptyczne tropy udowadniające względność spostrzeżeń, podaj własne przykłady każdego z nich. Rozważ sceptyczne argumenty dotyczące kwestii niemożliwości wyciągnięcia obiektywnych wniosków z empirycznych spostrzeżeń.*
 2. *Jeszcze raz przeanalizuj dziesięć tropów sceptyków. Spróbuj do każdego z nich podać własny, oryginalny przykład.* Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. Dyskusja. Uczniowie dobierają się w grupy, które następnie będą dyskutować na temat: *Czy jest możliwe usunięcie niezgodności poglądów między ludźmi?* Nauczyciel wyznacza czas na przygotowanie argumentów oraz określa zasady dyskusji. Jeśli uzna to za konieczne, wybierany jest moderator dyskusji i/lub uczeń, który będzie zapisywać wnioski na podstawie jej przebiegu. Warto podkreślić zasady kulturalnej dyskusji, m.in. nieużywanie argumentów *ad personam* oraz przestrzeganie czasu wypowiedzi i nieprzerywanie rozmówcom. Po zakończonej dyskusji wybrany lub chętny uczeń podsumowuje jej przebieg, zwracając uwagę na argumenty obu stron i formułując wnioski.
4. Realizacja wybranych ćwiczeń z sekcji „Sprawdź się”. Warto zwrócić uwagę zwłaszcza na ćwiczenia 2, 4 i 7.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów, aby podali własny przykład z historii nauki lub kultury, w którym jako metodę badawczą wykorzystywano falsyfikacjonizm.
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Napisz tekst rozmowy dotyczącej rewolucji filozoficznej Pyrrona, jaka mogłaby się odbyć między tobą a filozofem.
2. Ćwiczenia 8-10.

Materiały pomocnicze:

- Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 1-5, tłum. Edward Iwo Zieliński, Lublin 1999.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, tom 1, Warszawa 2005.

- Diogenes Laertios, *Żywoty i poglądy sławnych filozofów*, ks. IX, rozdz. 11, Warszawa 2005.
- Sekstus Empiryk, *Zarysy pirrońskie*, tłum. Adam Krokiewicz, Warszawa 1998.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Prezentacja multimedialna” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.